

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.25>

Олександр Іванов,
аспірант кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

У статті проаналізовано наукові підходи до розуміння поняття правових принципів та на їх основі запропоновано авторське визначення принципів права. Вивчено загальноприйняті теоретичні підходи до класифікації принципів права. Викладена авторська класифікація принципів діяльності НАЗК як органу, уповноваженого запобігати корупції, та досліджено особливості їх реалізації. Серед принципів функціонування НАЗК виокремлюються загальні та спеціальні.

Ключові слова: принципи права, НАЗК, антикорупційна діяльність.

Актуальність теми. Одним із найважливіших складових елементів процесуальних засад запобігання корупції є принципи її запобігання. З метою більш повного обґрунтування зазначеної тези, на нашу думку, необхідно розкрити теоретичне визначення правових принципів, які надаються вченими.

Стан наукового дослідження. Більшість учених схиляється до думки, що принципи – це основоположні засади, які виникають внаслідок об'єктивних закономірностей розвитку суспільства та характеризують спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Тому правові принципи є основою всіх без винятку суспільних процесів, характеризують їх зміст та зумовлюють їх подальший розвиток. Принципи є базисом розвитку публічних відносин.

А.М. Колодій стверджує, що принципи права – це такі відправні ідеї його буття, які виражають найважливіші закономірності, підвалини даного типу держави і права, є однопорядковими із сутністю права та утворюють його основні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та зміцнення певного суспільного ладу [4, с. 43-44].

Натомість І.П. Бахновська зазначає, що принципи права відображають сутність і закономірності розвитку суспільних відносин, що регулюються правом, виражають закономірності більш глибокого порядку [2, с. 46].

О.В. Старчук розкриває поняття принципів у двох концепціях.

Згідно з першою концепцією, що побудована на теорії позитивізму, принципи права – це ідеї, теоретичні, нормативно-керівні положення того чи іншого виду людської діяльності, які конкретизуються в змісті правових норм та об'єктивно зумовлені мате-

ральними умовами існування суспільства. Відповідно до другої концепції, яка бере початок від ідеї природного права, принципи права розуміють як керівні ідеї, об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставлять до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів та визначають зміст і спрямованість правового регулювання, відображають найважливіші закономірності соціально-економічної формації [6, с. 40].

Пропонуємо авторське визначення поняття принципів права. Вони виступають основоположними началами, відправними ідеями, засадами, регуляторами, що є формально визначеними, отримали загальне визначення в юридичній практиці та правовідносинах. Отже, принципи права є одним із найважливіших компонентів будь-якої правової системи. Від того, наскільки вони відображені в правових нормах і в правозастосовчій діяльності, багато в чому залежить ефективність правового регулювання.

Розкривши зміст поняття «принцип», слід розглянути питання щодо принципів, які застосовуються уповноваженими суб'єктами в процесі реалізації антикорупційної діяльності. Аналізуючи їх, вчені зазвичай акцентують увагу на дослідженні принципів, на яких ґрунтується діяльність суб'єктів, уповноважених запобігати корупції, засадах взаємодії суб'єктів запобігання корупції, а також принципах нормотворчості у даній сфері.

Як і в багатьох інших питаннях, що стосуються принципів права, в підходах до їх класифікації відсутня єдність поглядів. Найбільш поширеним є їх поділ за сферою дії на загальноправові, міжгалузеві, галузеві принципи та принципи інститутів права.

Загальноправові принципи (основні або загальні) характерні для всіх галузей в ціло-

му, відображають специфічні риси права як соціального регулятора відносин. Насамперед до них належать принципи верховенства права, законності, справедливості, юридичної рівності перед законом, гуманізму, єдності прав та обов'язків тощо.

Міжгалузеві принципи характеризують найбільш істотні риси кількох галузей права. На нашу думку, з даної категорії саме принцип невідворотності відповідальності притаманний роботі Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК).

Галузеві принципи, на нашу думку, є показником виділення галузі у правовій системі. При цьому більшість дослідників зазначає, що дана категорія принципів відображає ті риси права, які мають найбільше суспільне, політичне та юридичне значення в конкретних історичних обставинах і у зв'язку із завданнями, які ставляться державою та суспільством.

А.М. Колодій, розглядаючи питання про класифікацію принципів права, її критерії, вказує, що, по-перше, загальноправові принципи права мають всезагальний характер, знаходять своє більш конкретне втілення у принципах кожної галузі. Основні принципи права, у свою чергу, отримують специфічну модифікацію у галузях права й у сферах правоутворення, правореалізації і правоохорони. А тому у сфері правоутворення можна говорити про відносно автономні принципи правотворчості, а серед них і законотворчості, у правореалізації – передусім про принципи правозастосування, у правоохороні – про принципи правосуддя, юридичної відповідальності тощо. По-друге, саме основні принципи диференціюються на загальносоціальні і спеціально-юридичні (системні і структурні), а серед загальносоціальних досить чітко виділяються політичні, економічні, соціальні, ідеологічні, моральні основи права [4, с. 45].

Аналізуючи антикорупційну діяльність уповноважених суб'єктів, В.Д. Гвоздецький вказує, що вона повинна базуватися на принципах: верховенства права; законності; відкритості та прозорості діяльності посадових осіб; участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції; системного виконання правових, політичних, соціально-економічних, профілактичних (які є, до речі, пріоритетними), організаційних, інформаційних та інших заходів; невідворотності юридичної відповідальності за вчинення особою корупційного правопорушення тощо [3, с. 383-384].

Відповідно до статті 1 Закону, спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено саме органи прокуратури, Національної поліції, Національне

антикорупційне бюро України та Національне агентство з питань запобігання корупції. Стосовно останнього окремо принципів діяльності не визначено в законодавстві, але пропонуємо виокремити власну класифікацію принципів діяльності НАЗК, що здатні забезпечити ефективну антикорупційну діяльність цього органу та є основними. Насамперед загальні принципи діяльності НАЗК є концентрованим виразом найбільш суттєвих ознак і цінностей, притаманних усім або здебільшого діяльності. Їх значення полягає в тому, що вони сприяють вдосконаленню органів антикорупційної діяльності, системи законодавства, правотворчої діяльності, регулюванню відносин.

До загальноправових принципів належать:

1. Принцип верховенства права. Зміст даного принципу проникнутий передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності. Верховенство права як панування ідеї права в суспільстві, тобто не лише в державі. Держава ж, яка не повинна мати власного інтересу, відмінного від інтересів суспільства, має втілювати ідею права в законі. Вони повинні бути змістовно наповнені такими цінностями, як справедливість, рівність, свобода, що є смисловими характеристиками права, виражають ідею права. Отже, панування права – це панування в суспільних відносинах правової рівності у справедливості, свободі, добрі, істині тощо безвідносно до нормативного оформлення [1, с. 46].

2. Принцип законності, який є основним для всієї діяльності, реалізується у неухильному дотриманні усіма посадовими особами НАЗК положень законів та підзаконних нормативно-правових актів, що гарантує здійснення громадянами своїх прав та свобод. Даний принцип спрямований на запобігання корупції та передбачає неухильне, точне й однакове виконання законів антикорупційного спрямування усіма без винятку суб'єктами; відповідність антикорупційної діяльності державній волі, що закріплена в законах; прийняття рішень у сфері запобігання корупції в межах компетенції, у визначеному законом порядку; ефективний контроль за дотриманням та виконанням законів, якими регулюється діяльність у сфері запобігання корупції [8, с. 83].

3. Принципи відкритості, гласності та прозорості. На думку Н.П. Христинченка, прозорість як принцип діяльності органів виконавчої влади повинна забезпечувати ясність, дохідливість якого-небудь явища, на відміну від прихованості та незрозумілості, чого в сучасному державному управлінні бути не повинно [8, с. 83].

І.В. Ткач стверджує, що прозорість є одним із засобів формування суспільного значення охопленого суспільства у боротьбі з корупцією [7, с. 28]. Науковці стверджують, що ці два терміни не є тотожними:

– «прозорість» – властивість державного управління, що визначається мірою обізнаності громадян стосовно сутнісних проявів матеріальної і процесуальної сторони діяльності органу НАЗК; зрозумілості широкій громадськості їх (органів) зумовленості, змісту і сенсу; виявляється у тому, що окремі громадяни та їхні колективи, на які поширюється або яких так чи інакше стосується рішення або дії даного органу, мають бути щонайповніше обізнані про них і про те, яким чином вони (рішення або дії) будуть здійснені;

– «відкритість» – властивість державного управління, що визначається мірою безпосередньої участі громадян у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування; виявляється у забезпеченні активного і реального впливу громадян та їхніх колективів на зміст публічно-управлінської діяльності через постановку вимог перед органами публічної влади щодо прийняття певних рішень, здійснення дій або утримання від них.

На нашу думку, ці два принципи не можна протиставляти, оскільки неможливо забезпечити повну відкритість без належної обізнаності громадян щодо змісту діяльності посадових осіб НАЗК.

4. Засади професіоналізму й компетентності є досить важливою основою діяльності НАЗК. На нашу думку, ефективним засобом забезпечення професіоналізму є злагоджена система підбору кадрів. Це залежить від того, наскільки якісним та здатним до самовдосконалення є кадровий потенціал, та можливості функціонування держави й забезпечення прав, свобод та законних інтересів кожної особи.

5. Принцип невідворотності відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією, реалізується в обов'язковому застосуванні юридичної відповідальності, дотриманні норм права та обов'язкової реакції уповноважених осіб на правопорушення у вигляді осуду та застосування справедливих заходів юридичної відповідальності.

На думку А.А. Корнієнка, принцип невідворотності юридичної відповідальності зумовлює ефективність процесу реалізації заходів юридичної відповідальності; є орієнтиром та метою діяльності уповноважених на реалізацію юридичної відповідальності суб'єктів та критерієм оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів [5, с. 20].

На нашу думку, невідворотність юридичної відповідальності у даній сфері є обов'язковим та виховним фактором, що передбачає притягнення посадової особи НАЗК, яка вчинила корупційне правопорушення, до відповідальності та безпосередньо призначення покарання.

До спеціальних принципів діяльності органу НАЗК належать:

1. Принцип участі громадськості у реалізації заходів із запобігання корупції. Це означає, що можна ефективно протидіяти, використовуючи різні правові заходи, проте жоден із них не буде успішним, якщо в процесі їх реалізації буде відсутня громадська підтримка. Взаємодія уповноважених органів із громадськістю (громадськими об'єднаннями) є однією з основних форм забезпечення підзвітності влади. Т.В. Хабарова вважає, що даний принцип реалізується шляхом залучення громадськості до процесу прийняття рішень, вироблення напрямів державної політики та здійснення громадського контролю за різними сферами діяльності влади [8, с. 88]. За діяльністю НАЗК здійснюється громадський контроль через Громадську раду при агентстві. Громадська рада постійно заслуховує інформацію про діяльність агентства та щорічно затверджує звіти, які потім оприлюднюються на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції.

Основними складниками втілення принципу участі громадськості у реалізації заходів із запобігання корупції є: інформування, консультації з громадськістю та активна участь громадськості.

2. Принцип спеціалізованості передбачає, що протидія корупції має бути забезпечена через реалізацію форм, засобів та методів, які окреслюють окремого суб'єкта органу запобігання корупції, виходячи з їх правового статусу та соціальної обумовленості. Використання суб'єктами нехарактерних методів та засобів призводить до зниження рівня ефективності протидії корупційним правопорушенням.

3. Принцип безперервності означає, що діяльність суб'єктів запобігання корупції щодо їхньої взаємодії вимагає постійного та систематичного виконання й узгодження антикорупційних заходів протягом значного проміжку часу. Безперервність взаємодії суб'єктів запобігання корупції спричинена систематичністю та всеосяжністю корупції, що й зумовлює застосування постійних антикорупційних заходів [8, с. 93].

Належне дотримання та використання вказаних принципів правотворчості у сфері запобігання корупції мають забезпечити

умови, за яких, на нашу думку, зміст антикорупційних норм зазнаватиме оперативного реагування на зміни у разі поширення корупції; у разі внесення змін до чинного законодавства або прийняття нормативно-правових актів будуть враховані особливості антикорупційної діяльності, які потребують юридичного визначення; буде дотриманий єдиний порядок розроблення, прийняття й реалізації правових актів.

Як зазначає Т.В. Хабарова, до процесу правотворчої діяльності необхідно залучити представників громадськості, що, на її думку, має дві підстави, перша – це можливість громадськості заявити про свої потреби, друга – це здійснення контролю за правотворчою діяльністю органів державної влади з метою уникнення недоліків у змісті нормативно-правових актів, а також недопущення наявності у цих правових актах корупційних факторів, що, у свою чергу, посприяють поширенню корупції в окремій сфері суспільних відносин; будуть враховані наукові ідеї та пропозиції щодо поліпшення порядку реалізації окремих заходів із запобігання корупції; і найголовніше, до правотворчої діяльності залучатимуться фахівці, які повною мірою здатні забезпечити всебічне, об'єктивно необхідне, ефективне нормативно-правове регулювання суспільних відносин у сфері запобігання корупції в Україні [8, с. 88].

Висновки

Таким чином, принципи права вбачаються основоположними початками, відправними ідеями, засадами, регуляторами, що є формально визначеними, отримали загальне визначення в юридичній практиці та правовідносинах. Принципи діяльності НАЗК не визначено окремим положенням у законодавстві, але в ході вивчення цього питання запропоновано власну класифікацію принципів діяльності НАЗК, що здатні забезпечити ефективну реалізацію антикорупційної діяльності даного органу та є основними.

Отже, розмежуємо загальні та спеціальні принципи. Загальні принципи діяльності органу НАЗК сприяють вдосконаленню органів антикорупційної

діяльності, системи законодавства, правотворчої діяльності, регулюванню відносин, та включають: верховенство права, законність, відкритість, гласність та прозорість, професіоналізм та компетентність, невідворотність відповідальності та ін. Спеціальні принципи функціонування НАЗК передбачають дотримання засад участі громадськості у реалізації заходів із запобігання корупції, спеціалізованості, безперервності.

Список використаних джерел:

1. Багрий Т. Я. Принцип верховенства права як умова розвитку сучасного українського конституціоналізму. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2 (2). С. 44–51.
2. Бахновська І. П. Питання співвідношення принципів і норм права та їх місця у механізмі правового регулювання. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 43–47.
3. Гвоздецький В. Д. Організаційно-правові засади запобігання і протидії корупції в Україні. Київ, 2011. 592 с.
4. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 42–46.
5. Корнієнко А. А. Невідворотність як принцип юридичної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Харків, 2014. 20 с.
6. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkur_2012_2_11. С. 40–43.
7. Ткач І. В. Принципи прозорості та відкритості як невід'ємна складова публічного управління: теоретичний аспект. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2016. № 12(1). С. 25–32. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2016_12\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2016_12(1)_6). С. 25–32.
8. Хабарова Т.В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2017. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/13440/5/diss-Khabarova.pdf>. 216 с.
9. Христинченко Н. П. Принципи відкритості у діяльності органів виконавчої влади: проблеми реалізації. *Наше право*. 2013. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_7_10. С. 47–52.

В статье проанализированы научные подходы к пониманию понятия правовых принципов и на их основе предложено авторское определение принципов права. Изучены общепринятые теоретические подходы к классификации принципов права. Изложена авторская классификация принципов деятельности НАПС как органа, уполномоченного предотвращать коррупцию, и исследованы особенности их реализации. Среди принципов функционирования НАПС выделяются общие и специальные.

Ключевые слова: принципы права, НАПС, антикоррупционная деятельность.

The article analyzes the scientific approaches to the understanding of the concept of legal principles and on the basis of them the author's definition of the principles of law is proposed. The commonly accepted theoretical approaches to the classification of the principles of law are studied. The author's classification of the principles of the NACP as an authority authorized to prevent corruption and the features of their implementation has been demonstrated. Among the principles of functioning of the NACP, general and special are singled out.

Key words: principles of law, NACP, anti-corruption activity.

